

КЫСКАЧА МАЗМУНУ

Даярдаган	: Эшеналиева Гулира
Университет	: Кыргыз-Түрк Манас Университети
Адистиги	: Тарых
Дипломдук иштин мүнөзү	: Магистратура
Барактарынын саны	: xiv- 135
Бүткөн жылы	:06/06/ 2013
Илимий жетекчиси	:Т.и.к, проф. Олжобай КАРАТАЕВ

Кыргыздарда бала төрөлүү салты жана анын тарыхый мааниси

(Ош жана Талас мисалында)

Баланын төрөлүшү кыргыз эли үчүн эң негизги жана кубанычтуу окуялардын бири болуп эсептелинет. Себеби бала үй-бүлө үчүн-муундардын келечеги, улантуучусу жана адамбаласынын өлбөстүгүнүн символу катары каралат. Мына ошондуктан наристе жарык дүйнөгө келе электе эле эки кат кишиге сый урмат менен мамиле жасашат. Эки кат аял баардык оор жумуштардан бошотулган, кечинде жанында эчким болбосо чыккан эмес, айтор ар кандай жаман жин-шайтандардан жана “Албарстыдан” сактануу максатында “тумар” жасатышкан. Алар сыйкырдуу күчтөргө ээ болоруна ишенишкен. Кээде жастыгынын алдына нан жана бычак коюп жатышкан. Ишенич боюнча Албарсты мына ушул нерселерден коркот деп түшүнүкөн. Ошондой эле боюнда бар аял үчүн күнүмдүк турмушу бир нече тыюулар жана эскертмелерден турган. Анткени эки кат аял эңбиринчи баланын ден-соолугун жана коопсуздугун ойлонушу керек. Ошондуктан тээ эски доорлордо пайда болгон тыюлур азыркы күндөдө өзактуулдыгын жаготкон эмес.

Баланын төрөлүшү менен байланышкан салт-санаалар, ырым-жырымдар эл арасында кеңири таркаган. Алар бала жарык дүйнөгө келгенинен башталат. Мисалы: “Сүйүнчүү”- бул ааламга дагы адам келгендиги тууралуу жагымдуу кабар.

“Көрүндүк”-бул баланы биринчи жолу көргөндөр тарабынан берилчү белек-бечкектер. Андан кийин “Жентек той”, “Бешик той”, “Кыркын чыгаруу”, “Тушоо кесүү” эркектер үчүн “Сүнөткө отургузу” деп наристеге арналган той – кечелер уланып кетеберет.

Негизинен баланын төрөлүшү менен байланышкан салт-санаалар абдан көп болуп саналат. Мында элибиз үчүн муундун улануусу эң башкы милдеттерден жана иш болуп каралгандыгын байкаса болот. Илгери бактылуу үй-бүлө деп он же ондон ашык баласы бар үй-бүлө аталган. Бул салт тээ алыскы доордон бери сакталып келет. Анткени көчмөнчүлүктө туугандар топтолуп жана чогуу жашашпаганда алар жаратылыштан жана турмуш-тиричиликтин кыйынчылыктарына тоскоол эте алышпаган. Мына ушул биримдик гана жашоону аз да болсо жеңилдетип турган.

Баланын жалган дүйнөгө жаралуусу бул жашоодогу эң бактылуу окуя. Жаш ымыракай ата-эне жана агайың-туугандар үчүнжаңы жашоо, жакшы ой-тилек жаратпай койбойт. Бирок биз ар-дайымнаристе Алла тарабынан бизге берилген “Аманат ”эженин эсибизден чыгарбашыбыз абзел. Анын тарбиясы жана өсүүсү боюнча жооптуубуз.

Ошондой эле ар бир элдин тарыхы, өзүнө таандык каада-салты жана улуттук өзгөчөлүктөрү болот. Кыргыз эли да көп кылым карытып келген калк катары узак убакыттык тарыхында муундан-муунга сактап келген, өзүнчө өзгөчөлүктөргө эгедер экендиги талашсыз. Демек ошондой улуттук өзгөчөлүктөрдүн бири – баланын төрөлүшү жана аны өстүрүү салты болуп эсептелинет. Баланын төрөлүү жана аны өстүрүү салты менен ага болгон мамиле адам баласы жаралганда эле пайда болгондур. Ошол мезгилден тарта ал бекемдешип, бара-бара элдик салтка айланган. Кыргыз элинде баланын, төрөлүшү жана аны өстүрүү боюнча салт-санаалар, ырым-жырымдар айрыкча коомдук турмушта маанилүү орунду ээлейт. Бала өстүрүү салты кыргыз элинде эзелтиден бекем сакталган салттардын бири. Бул салттын өнүгүшүнө жалгыз гана элибиздин турмуш-тиричилиги, жашоо шарты жана чарбачылыгынан тышкары эң оболу диндик көз караштары, географиялык жашаган чөйрөсү өз таасирин тийгизип келген. Ал эми кыргыз коомунун өсүп өнүгүүсү жана өзгөрүшү менен баланы өстүрүү салты да кыйла өзгөрүүлөргө дуушар болуп турат. Бирок байыртадан келе жаткан каада-салттарыбыз бир заматта жоголуп кетпейби деп чоочулабай койо албайбыз.

Анткени ааламдашуу агымында бул өзгөрүүлөр туурабы же туура эмеспи деген суроо жаралбай койбойт?

Бекеринен элибизде *“Аялдын бир өлүмү төрөттөн”*-деп коюшпайт. Ошондуктан эки кат болгонун билген аял киши аман-эсен көз жарганга чейин Алла Таалага жалбырып андан жардам сурап келет. Анткени бир жараткандан башка бул иште эч кимдин чыныгы жардамы тийбесе керек. Төрөт ар убакта жеңил өтчү иш болуп эсептелинет. Төрөттө жарык дүйнөгө дагы бир жаңы адам кошулат же эки адам жалган дүйнө менен кош айтышат. Бул да жаратылышга болуп жаткан мыйзам ченемдүү иш болуп саналат. Бирок буга карабастан ар кыл эл, адамдын жаралуусун эң сүйүнүчтүү окуяктары карап аны чыдамсыздык менен күтүшөт. Ал эми эненин жана баланын амандыгын тилөө менен эл ичинде төрөткө негизделген ырым-жырымдар, каада-салттар жаралып келген. Атайы төрөт жеңил болуш үчүн белгилүү усулдар негизделген. Бул ыкмалар жана усулдар ушул күнгө чейин колдонулуп келет. Ошондой эле илимдин жана техниканын өнүккөн кылымында жашап турганда да элдик салт-санаалар, ырым-жырымдар өз актуалдуулугун жоготкон жок десек болот. Мейли илгеркидей боз үй эмес төрөт үйүндө балдар төрөлүп жатса да элдик салт эл арасында жашап келүүдө.

Дегеле улуттун өзгөчүлүгү ал улуттун жараткан каада-салт, үрп-адаттарында эмеспи. Ал эми бул салт-санааларды адам баласы кичинесинден баштап, атүгүл ымыракайындан баштап үйрөнүүсү абзел. Себеби өз улуттунду сүйүү жарык дүйнөгө келгенинен башталат. Ата-эне сени кантип баккан болсо, сен да өз кезеги келгенде балаңды ошентип багууга милдетесиң.

Негизинен кандай гана коом, кандай гана мамлекет болбосун анын өзөгүн үй-бүлө түзөт. Ынтымакка, сүйүүгө негизделген үй-бүлөнүн пайдубалы, келечеги кең болот. Коомдун ички бекемдиги да үй-бүлөгө жараша нары бекем, нары бакубат болот. Коомдун өзөгүн үй-бүлө түзсө, үй-бүлөнүн өзөгүн аял-эне түзөт, ал эми аялдын эң алгачкы максаты бала өстүрүү жана ага туура тарбия берүү. Анткени бул иш анын башкы милдеттеринин бири. Себеби эне жалгыз гана баланын физикалык жактан өсүүсүнө эмес, эң башкысы балага эне-тилин, элинин каада-салттарын, айтор улутунун өзгөчөлүктөрүн үйрөтүүчүсү.

Келечек муунга тарбия берүү жана ага ата-бабалардан келе жаткан салты үйрөтүү ар бир коом үчүн жооптуу иш. *“Келечек жаштардын колунда”*- деп айтылып келе жаткан сөздөй, ар бир жаш муун келечекте элинин колдоочусу,

улантуучусу. Мына ошондуктан өз элибиздин өзгөчүлүгүн сактап калабыз десек бирничиден элибиздин салтын, тилин, дилин жана жашоо-турмушунун маңызын терең үйрөнүүгө дайым даяр болушубуз керек.

Ачкыч сөздөр: *Ош, Талас, бала, төрөт, үй-бүлө, бешик, салт, эне.*

АБСТРАКТ

Выполнила	: Гулира ЭШЕНАЛИЕВА
Университет	: Кыргызско-Турецкий Университет «Манас»
Факультет	: Институт социальных наук
Направление	: История
Количество страниц	: xiv- 135
Дата окончания	: 06/06/ 2013
Научный руководитель	: К.и.н.проф.,Олжобай КАПАТАЕВ

Обычаи и обряды кыргызского народа, связанные с рождением ребенка и их историческое значение

(на примере Ошской и Таласской областей)

Рождение ребенка считалось у кыргызов самым главным и радостным событием в жизни семьи и рода. Ведь ребёнок в семье –это продолжатель рода и его традиций, это символ бессмертия народа. То есть бессмертие всего человеческого рода. Поэтому ещё до рождения ребёнка беременную женщину всячески оберегали от тяжёлых домашних забот, запрещали выходить за пределы аила без сопровождения, всякими магическими действиями оберегали от нечистых сил и злых духов. Для предохранения от них беременная женщина прибегала к разным амулетам и т.д. Также, для защиты рожаящей либо беременной женщины от злых духов таких как «албарсты», около очага клали нож остриём к двери под подушкой клали нож и хлеб. Эти предметы, по поверью, отпугивали и отгоняли злых духов. Существовал целый ряд предписаний о поведении роженицы и ее близких родственников, для того, чтобы ребенок родился здоровым, некоторые из которых дошли до наших дней. Женщина должна была скрывать свою беременность, избегать встреч с людьми в трауре, смотреть как режут скот, выходить ночью во двор и т.д. То-есть, были определенные табу. А вот желания беременной относительно пищи беспрекословно исполнялись.

По случаю рождения младенца существовал и существует в наши дни целый ряд действий, связанных с оповещением о рождении ребенка. Это «сүйүнчүү»-оповещение, с целью получить подарок за сообщение радостной

вести, «көрүндүк»-подарки за право посмотреть новорожденного первый раз. Потом по очереди «Жентек той», «Бешик той», «Кыркын чыгаруу», «Тушоо кесүү»,если мальчик «Сүннөткө отургузуу» и т.д. все эти праздники и торжества родители устраивают в честь новорожденного всем сородичам.

Сами по себе, обрядовые акты в отношении новорожденного малыша изобилуют наличием самых различных действий магического характера. Все это говорит о том, что сохранение и умножение потомства считалось и считается у кыргызов главной заботой, смыслом существования. Благополучной считалось семья, имеющая десять и более детей. Этот обычай зародился ещё в глубокой древности когда многолюдный род успешно справлялся с внешними опасностями

Появление новорожденного в этом мире –одно из наиболее значительных событий в жизни. Новорожденный вдохновляет родителей и дает новую жизнь их сердцам. Однако важно помнить что ребенок это «Аманат», и на родителей ложится и ответственность перед Всевышним, связанная с уходом за ребенком и его воспитанием.

У каждого народа свои традиции-свои особенности.Бесспорно у кыргызского народа сохранились свои особенные обычаи и традиции,которые на протяжении многих веков передавались из поколения в поколения. И одной из таких является традиция, соблюдаемая при рождении и воспитании ребенка.С появлением первых людей на земле зародились и традиции, которые занимают особенное место в общественной жизни народа.И на формирование этих традиций влияет не только быденная и хозяйственная стороны жизни народа,но и религиозные взгляды и географическое местоположение.А вместе с развитием кыргызского народа,развивались и менялись его традиции.И это явление не может нас не тревожить –могут ли забыться и исчезнуть многовековые традиции. Напрашивается вопрос –полезны ли такие изменения на волне всемирной глобалзации?

Традиции и ценности вот, что отличает один народ от другого.Ценности и предания предков нужно прививать ребенку с самого его рождения,ведь любовь к своему народу начинается с самого его появления на свет.Как вырастили и воспитали тебя родители, так и ты должен будешь по этому образцу воспитать своих детей.

На самом деле в любом государстве семья является ее основой. Семью, где царит любовь и понимание, так же ждет светлое будущее. Сплоченность народа, как и сплоченность крепкой семьи, образует надежную жизнь. Если основой государства является семья, то основой семьи является - мать, которая не только растит и воспитывает ребенка, но и влияет на его физическое и моральное становление, как личности, при этом формируя в нем любовь к своему родному языку, к традициям своего народа. Ведь недаром говорят «мать – носитель традиции».

Для любого общества воспитание будущего поколения - это ответственное дело. «Будущее - в руках молодежи» - каждое новое поколение - это хранители и продолжатели народных традиций. Если мы хотим сохранить все ценности нашего народа, то мы должны быть готовы учить и принимать свой язык и традиции.

Ключевые слова: *Ош, Талас, ребенок, рождение, семья, бешик, традиция, мать.*

ÖZ

Hazırlayan	: Gulıra EŞENALİYEV
Üniversite	: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
Anabilim Dalı	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bilim Dalı	: Tarih
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans
Sayfa Sayısı	: xiv- 135
Mezuniyet Tarihi	: 06/06/ 2013
Danışmanı	: Prof. Dr. Olcobay KARATAYEV

KIRGIZLAR'DA DOĞUM RİTÜELLERİ VE TARİHİ İZLERİ

(Oş ve Talas Örneği)

Doğum her zaman Kırgız halkı için en mutlu olaylardandır. Dünyaya gelen her çocuk sadece anne babanın değil aynı zamanda akrabaları, komşuları, soyu ve sopu da sevindirmektedir. Çünkü her doğum ailenin akrabaların soyunun, sopunun sayısını artırmaktadır. Çocuğun doğması dünyadaki en güzel ve en tatlı olayların diiri olarak sayılmaktadır. Elbette çocuk insanoğlunun devamını belirten önemli bir simgedir.

Yaşamın başlangıcı olan doğum en önemli geçiş dönemlerinden olup: gelenek, görenek, adet ve inanmalar hamile kadın ve çevresindekileri daha doğum öncesinden hatta çocuk sahibi olma isteğinden başlayarak birtakımadetlere uymaya bu adetlerin gerektiği işlemleri yerine getirmeye zorlamıştır.

Doğum öncesi gelenek görenek, adet ve inanmalara yönelik uygulamalar, kısırlığı giderme, hamile kalma, aşerme, hamilelik esnasında hamile kadının kaçındığı davranışlar etrafından yoğunlaşmaktadır.

Her milletin kendine özgü örf ve adetleri ve milli özellikleri bulunmaktadır. Hiç şüphesiz ki, Kırgız milleti de yüzyıllarca kuşaktan kuşağa aktardığı kendine has özelliklere sahiptir. Buna benzer milli özelliklerden biri de çocuğun dünyaya gelmesi ve onu yetiştirme geleneğidir. Kırgızlar'da doğum, doğum ritüelleri ve onunla ilgili gelenekler, adem oğlunun yaratıldığı zamandan beri vardır. Bu gelenekler o zamandan itibaren daha da güçlenerek gitgide milli geleneğe dönüşmüştür. Kırgız halkında doğum,

doğum ritüelleri çocuk yetiştirme ile ilgili örf ve adetler, batıl inançlar özellikle günlük hayatımızda önemli bir yere sahiptir. Kırgız halkı, doğum ritüelleri ve çocuk yetiştirme ile gelenek ve göreneklerini ezelden beri koruyagelmiştir. Bu gelenek ve göreneklerin gelişmesinde sadece halkımızın hayat tarzı değil, yaşam koşulları dışında dini inançları, coğrafi koşullar da büyük rol oynamıştır. Şu anda Kırgız halkının gelişmesi ve değişmesiyle beraber doğum ritüelleri ile çocuk yetiştirme gelenek ve görenekleri de büyük değişikliklere uğramış durumundadır. Ancak eskiden beri süre gelen örf ve adetlerimizin de bir bakımdan unutulup kalacağından endişe duyulmaktadır. Çünkü küreselleşme çağında bu değişikliklerin kaçınılmaz mı yada kaçınılmaz mı sorusuyla karşı karşıyayız.

Aslında her milletin kendine göre özelliği o milleti oluşturan hem örf ve adetlere hem gelenek hem de göreneklere bellidir. Bu gelenek ve görenekleri insanoğlu küçüklüğünden hatta doğduğundan itibaren öğrenmektedir. Anababa seni ne kadar severse sen de o sevgiyi çocuklarına verebilmelisin.

Esasen hangi toplum olursa olsun, hangi devlet olursa olsun onun çekirdeğini aile oluşturmaktadır. Birlik ve beraberliğe, sevgiye dayanan ailenin temeli sağlamdır. Aile kavramı bir toplumda ne kadar sağlam, o toplum da o kadar sağlamdır. Toplumun çekirdeği aile ise, ailenin çekirdeği de annedir. Annenin önemli görevi ise çocuk yetiştirmek ve ona doğru eğitim vermektir. Çünkü bu annenin esas görevidir. Dolayısıyla anne sadece, çocuğun fiziksel yetişmesiyle değil, en önemlisi çocuğa ana dilini, örf ve adetlerini genel olarak milletin milli değerlerini aşılamakta görevlidir.

Gelecek nesle eğitim vermek ve ona eskiden beri süregelen milli değerleri aşılamak, her toplumun önemli görevidir. “*Gelecek gençlerindir*” denildiği gibi her genç nesil halkın devamıdır. Bu yüzden kendi milletimizin değerlerine sahip çıkmak istiyorsak öncelikle öz dilimizi, gelenek ve göreneklerimize her yönüyle öğrenmemiz şarttır.

AnahtarSözcükler:*Oş, Talas, çocuk, doğum, gelenek, beşik, aile, an*

ABSTRACT

Executer	:Gulira ESHENALIEVA
University	: Kyrgyz-Turkish University "Manas"
Specialization	: History
Pages	: xiv- 135
Graduated Date	: 06/06/ 2013
Scientific Supervisor	: Prof. Oljobay KARATAEV

BIRTH RITUALS AND IT IS HISTORICAL TRACES IN KYRGYZ PEOPLE

(On the example of Osh and Talas)

Each nation has its own traditions and characteristics. There is no doubt that the Kyrgyz people preserved its own special customs and traditions, which were passed over generations.

One of such traditions is related to the birth of, and raising children. With the appearance of the first people in the world, there were also born traditions that hold a special place in the public space. The emerging traditions were affected not only by economic and everyday lives of the people, but also religious views and geographical location. Along with the development of the Kyrgyz nation, there were transformations in the Kyrgyz traditions. This phenomenon of changes can be argued as a matter of concern, i.e., whether the centuries-old traditions would disappear. It arouses a question whether or not such transformations are useful in the wake of the globalization.

Traditions and values that is what distinguishes one nation from another. Values and stories of ancestors should be taught to a child from the the time of birth. The patterns of raising and educating children should be passed over generaitons, and conducted on the similar model.

In fact, family is considered as an important foundation in any state. Family, based on caring and understanding will have more opportunity to enjoy a bright future.

Solidarity on the both national and family level will enable a soundlife. If the family is the foundation of the state, the foundation of the family is the mother, who not only nurtures a child, but also impacts the child's physical and moral qualities, by encouraging the child's love for national language and traditions. Education of the future generation can be argued as a matter of utmost responsibility for any society. It can be maintained that the "*future is in the hands of young people;*" each new generation is a guardian and followers of traditions. If we want to maintain all the values of our people, we must be willing to learn and adopt our own language and traditions.

Keywords: Osh, Talas, child, birth, family, beshik, tradition, mother.